

Τό Παγκόσμιο Έκπαιδευτικό πρόβλημα από τή Χρηματοδοτική του πλευρά

*Άλέκος Καλοφωλιάς
Πολιτικός Μηχανικός*

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τό αίτημα για περισσότερη εκπαίδευση,¹ πού είναι παγκόσμιο, είναι οικονομικό καί πολιτικό αίτημα. Οικονομικό, γιατί αναφέρεται στην προσπάθεια όλων των κυβερνήσεων νά δημιουργήσουν τίς συνθήκες για όσο τό δυνατό ευρύτερη καί μαζικότερη συμμετοχή στην αναπτυξιακή διαδικασία. Πολιτικό, γιατί ή εκπαίδευση θεωρείται βασική προϋπόθεση για τή συμμετοχή στή δημιουργία καί στερέωση ελεύθερων πολιτικών θεσμών.

Θεσμών απαραίτητων ιδιαίτερα στά νεαρά κράτη πού, πρόσφατα ιδρυμένα, επιδιώκουν μιά γρήγορη πολιτειακή καί πολιτική ανάπτυξη.

Έτσι ή ζήτηση για εκπαίδευση πήρε τεράστιες διαστάσεις μέ δύο βασικές κατευθύνσεις: α) νά μπούν όσο γίνεται περισσότερα παιδιά στό σχολείο (στίς φτωχότερες καί αναπτυσσόμενες² χώρες β) νά διευρυνθεί όσο γίνεται περισσότερο πρὸς τό

1. Από τήν ἀρχή θά πρέπει νά προσδιορίσουμε ὅτι μιλάμε ἐδῶ γι ἐκπαίδευση καί ὄχι γιά παιδεία, μόρφωση ἢ κουλτούρα. Ἀναφερόμαστε δηλαδή στήν ὁργανωμένη, συστηματική καί κεντρικά ἢ περιφερειακά διοικούμενη διαδικασία παροχῆς γνώσεων καί μεθοδολογίας γνώσεων εἴτε στήν τυπική τῆς μορφή (σχολεῖα γιά μαθητές ὁμαδοποιημένους κατά ἡλικία) εἴτε μέ τή μὴ τυπική (σχολεῖα ἐνηλίκων, ἐπαγγελματικά σχολεῖα κ.λπ.)

2. Χρησιμοποιούμε γενικά τοὺς δρους "ἀναπτυσσόμενη χώρα - ἀναπτυσσόμενη χώρα" ἔτσι ὅπως ἐμφανίζονται στήν ὁρολογία τῶν διεθνῶν ὁργανισμῶν μέ ὅλη τήν ἀντίφαση, συγκατάβαση καί εὐφημισμό.

πάνω ό χρόνος πού τά παιδιά μένουν στό σχολείο (κυρίως στίς πλούσιες καί αναπτυγμένες χώρες).

Αν τώρα προσθέσουμε καί δύο άλλα γεγονότα ανεξάρτητα μεταξύ τους: τήν μέ γρήγορους ρυθμούς αύξηση του πληθυσμού, κυρίως στίς φτωχότερες χώρες, καί τήν επίσης μέ γρήγορους ρυθμούς αύξηση του "ποσοού" των γνώσεων, πού πρέπει νά αποτελέσουν τό περιεχόμενο τής εκπαίδευσης, θά έχουμε τό βασικό πλέγμα των παραγόντων πού προσδιορίζουν τά ποσοτικά μεγέθη των εκπαιδευτικών αναγκών. Η ραγδαία αύξηση των μεγεθών αυτών στίς τελευταίες δεκαετίες (πίνακας 1) είχε σάν συνέπεια τή δημιουργία των προβλημάτων χρηματοδότησης του όλου συστήματος σέ εθνικό πλαίσιο ενώ στίς διεθνείς σχέσεις ήταν ή αίτία νά ιδρυθούν καί οργανωθούν συστήματα μεταφοράς καί χρησιμοποίηση κεφαλαίων καί τεχνολογίας εκπαιδεύσεως από τίς αναπτυγμένες στίς αναπτυσσόμενες χώρες. Παράλληλα προκάλεσε τόν προβληματισμό καί τήν έρευνα πάνω στά θέματα κόστους καί παραγωγικότητας τής εκπαίδευσης καί τήν αναζήτηση χρηματοδοτικών πηγών.

Πέρα από τά αναλυτικά μεγέθη πού σημειώνονται στόν πίνακα 1 καθώς καί τίς σχέσεις αύξησης μεταξύ αναπτυσσόμενων καί αναπτυγμένων χωρών είναι ακόμη εύκολο νά παρατηρήσει κανείς ότι ενώ ό παγκόσμιος πληθυσμός αύξήθηκε από

τό 1950 ως τό 1970 κατά 47% ό αριθμός των σπουδαστών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσεως στό ίδιο χρονικό διάστημα διπλασιάστηκε, τής δευτεροβάθμιας τριπλασιάστηκε καί τής τριτοβάθμιας τετραπλασιάστηκε.

Στό άρθρο αυτό θά προσπαθήσουμε νά δώμε τίς συνέπειες πού έχει αυτή ή εκπαιδευτική έκρηξη από άποψη δαπανών για κάθε χώρα καί για ομάδα χωρών καί από άποψη όρίων των πηγών χρηματοδότησης. Θά προσπαθήσουμε ακόμη νά αναλύσουμε μερικά από τά σχετικά προβλήματα πού δημιουργεί καί θά δημιουργήσει ό σημερινός ρυθμός αύξησης των ποσοτικών μεγεθών τής εκπαίδευσης.

2. Τό κόστος τής εκπαίδευσεως

2.1. Υπάρχουν πολλά θέματα πού πρέπει νά διευκρινιστούν για νά μπορούμε νά εννοούμε τά ίδια πράγματα όταν μιλάμε για εκπαιδευτικές δαπάνες κάθε κατηγορίας. Δέν θά αναλύσουμε όλη τήν προβληματική γύρω από τό θέμα, θά διατυπώσουμε μόνο γενικευμένες παραδοχές γύρω από τήν έννοια διαφόρων όρων πού χρησιμοποιούνται συνήθως. Άλλωστε οί πηγές στατιστικών πού θά χρησιμοποιήσουμε είναι ποικίλες καί δέν υπάρχει μεταξύ τους ένιαία καί μονοσήμαντη όρολογία.

2.2. Μιλάμε για τίς συνολικές δαπάνες πού απαιτούνται για τήν ίδρυση, συντήρηση καί λειτουργία ενός εκπαιδευτικού συστήματος κρατικού, ιδιωτικού ή κάποιας ενδιάμεσης μορφής. Οί δαπάνες αυτές ανάλογα μέ τόν προορισμό τους μπορούν νά χωριστούν σέ δύο κατηγορίες:

δαπάνες ίδρυσης καί εγκατάστασης
δαπάνες συντήρησης καί λειτουργίας.

πού περιέχουν. Ακόμη χρησιμοποιούμε τούς όρους "φτωχές - πλούσιες χώρες" μόνο σέ αναφορά μέ τό ύψος του ΑΕΠ κάθε μιάς καί όχι μέ τίς δυνατότητες -οικονομικές, κοινωνικές πολιτιστικές- πού έχει κάθε μιά. Παρακάτω θά περιγράψουμε πιό συγκεκριμένα τίς διάφορες ομάδες χωρών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
Σπουδαστές στήν εκπαίδευση (έκατομύρια)

Βαθμίδα	Όμάδα χωρών	1950	Αύξηση% 1960:1950	1960	Αύξηση % 1970:1960	1970
Πρωτοβάθμια:	Αναπτυγμένες	102,4	22%	124,5	14%	141,8
	Αναπτυσσόμενες	64,7	84%	118,9	69%	01,4
	Σύνολο	171,1	42%	243,4	41%	343,2
	(Έλλάδα	0,948(α)	—	0,921	—	0,922)
Δευτεροβάθμια:	Αναπτυγμένες	30,5	66%	50,7	40%	70,8
	Αναπτυσσόμενες	7,5	143%	18,2	133%	42
	Σύνολο	38,0	81%	68,9	64%	113,2
	(Έλλάδα	0,210(α)	30%	0,273	69%	0,461)
Τριτοβάθμια:	Αναπτυγμένες	5,4	69%	9,1	126%	20,5
	Αναπτυσσόμενες	0,9	133%	2,1	162%	5,5
	Σύνολο	6,3	78%	11,2	132%	26,0
	(Έλλάδα	0,020(α)	40%	0,028	157%	0,072)

Πηγή: Unesco Statistical Yearbook 1972
(Για τήν Έλλάδα πηγή: Στατιστική Υπηρε. Υπουργ. Παιδείας)
(α) Τά στοιχεία είναι του έτους 1955

Ἡ διάκριση αὐτή μπορεῖ νά διατυπωθεῖ καί κατὰ τόν ἀκόλουθο τρόπο πού ἀντιστοιχεῖ στὸν τρόπο καί ρυθμὸ χρηματοδότησης:

ἀρχικά κεφάλαια
τρέχουσες δαπάνες.

Ἡ πρώτη κατηγορία, τὰ ἀρχικά κεφάλαια πού χρειάζονται γιὰ τὴν ἱδρυση καὶ ἐγκατάσταση μιᾶς σχολικῆς μονάδας ἢ ἐνὸς συστήματος σχολικῶν μονάδων καλύπτει τὶς δαπάνες γιὰ ἀγορά γηπέδου, μελέτη καὶ κατασκευὴ κτιρίων, προμήθεια καὶ ἐγκατάσταση ἐκπαιδευτικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ γενικά κάθε δαπάνη πού ἀρχικά εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἱδρυση καὶ θέση σὲ λειτουργία κάποιου σχολικοῦ ἰδρύματος ἢ συστήματος σχολείων.

Οἱ τρέχουσες δαπάνες ἀναφέρονται στὶς ἀμοιβές διοικητικοῦ καὶ ἐκπαιδευτικοῦ προσωπικοῦ, στὰ ἐξοδα γιὰ τὴ λειτουργία τῶν κτιρίων (θέρμανση, φωτισμός, κίνηση, καθαριότητα, ἐπικοινωνίες) καὶ στὰ κάθε λογῆς ἐξοδα γιὰ τὴ λειτουργία τοῦ Σχολείου.

2.3. Ἡ σχέση μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν κατηγοριῶν δαπανῶν γιὰ κάθε συγκεκριμένο σχολεῖο ἢ σχολικὸ σύστημα φαίνεται ὅτι δὲν διαφέρει πολὺ στὰ διάφορα ἐπίπεδα ἐκπαιδεύσεως καὶ στὶς διάφορες χώρες. Οἱ μετρήσεις πού ἔχουν γίνει καὶ τὰ στοιχεῖα πού ὑπάρχουν (μέ βάση τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῶν κτιρίων, τὴ ζωὴ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τὴν ἀναγωγὴ τῶν ἐτήσιων δαπανῶν σὲ ἰσοδύναμες παρούσες δαπάνες) καταλήγουν σὲ μιὰ γενικὴ σχέση 1:2 ἕως 1:3. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ τρέχουσες δαπάνες ἐνὸς σχολικοῦ συστήματος εἶναι περίπου τὸ 70% τῶν συνολικῶν. Ἀπὸ τὶς τρέχουσες δαπάνες τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ (ἀπὸ 70% ἕως 90%) εἶναι οἱ ἀμοιβές τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ. Ἔτσι χωρὶς κίνδυνο σοβαρῶν σφαλμάτων μποροῦμε γενικά νά δεχτοῦμε πὼς τὸ 60-70% τῶν δαπανῶν γιὰ ἐκπαίδευση εἶναι ἀμοιβές διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ τὸ 25% εἶναι γιὰ δαπάνες κτιρίων καὶ ἐκπαιδευτικοῦ ἐξοπλισμοῦ.

2.4. Ἐδῶ δὲν θά παραλείψουμε νά ἀναφέρουμε καὶ τὶς νεώτερες ἀντιλήψεις γιὰ ἐναντὶ ἄλλο συντελεστή τοῦ συνολικοῦ κόστους ἐκπαιδεύσεως. Εἶναι τὸ κόστος εὐκαιρίας τοῦ χρόνου πού διαθέτουν στὴν ἐκπαίδευση οἱ σπουδαστές ἢ ἄλλως τὰ διαφεύγοντα κέρδη ἀπὸ τὴ μὴ ἀπασχόληση τῶν σπουδαστῶν στὴν ἀμεση παραγωγικὴ διαδικασία. Ἡ ἀρχὴ γιὰ τοὺς ὑπολογισμούς τοῦ κόστους αὐτοῦ εἶναι οἱ ἀπώλειες τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας μιᾶς χώρας ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ σπουδαστές τῆς παραγωγικῆς ἡλικίας (15 χρόνων καὶ πάνω) βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὴν παραγωγὴ. Μετρήσεις πού ἔχουν γίνει μέχρι σήμερα δείχνουν ὅτι τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ κόστους τῆς ἐκπαιδεύσεως (ἔμμεσο ἢ ἀποθετικό) εἶναι διπλάσιο ἀπὸ τὸ συνολικὸ ἀμесо κόστος⁵. Μὲ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ συντελεστή αὐτοῦ στοὺς ὑπολογισμούς τῶν οἰκονομικῶν μεγεθῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως ἀλλάζουν ριζικά οἱ ἐκτιμήσεις καὶ τὰ συμπεράσματα πού βγαίνουν ἀπὸ τὰ σχετικὰ ἀποτελέσματα. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐφαρμογὴ ἀνάλογου συντελεστή κόστους στὰ οἰκονομικὰ μεγέθη τῆς ἐκπαιδεύσεως παιδιῶν κάτω ἀπὸ 15 χρόνων (φανερὸ εἶναι ὅτι θά πρόκειται γιὰ πλασματικὸ συντελεστὴ) θά βοηθοῦσε πολὺ στὶς μετρήσεις γιὰ τὴν ἀπόδοση καὶ "παραγωγικότητα" ἐνὸς ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος στὶς ἀντίστοιχες βαθμίδες ἐκπαιδεύσεως.

2.5. Συγκεντρώνουμε τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν (ἀναγκαστικὰ σύντομη) ἀνάλυση πού κάναμε ὥστε νά μποροῦμε εὐκολα νά τὰ

χρησιμοποιήσουμε στοὺς λογαριασμούς καὶ ἐκτιμήσεις πού θά ἀκολουθήσουν

- α. Ἀμεσες (καταβαλλόμενες) δαπάνες
ἀρχικά κεφάλαια (ἱδρυση-κτίρια-ἐξοπλισμός) 20-35%
τρέχουσες δαπάνες (λειτουργία-προσωπικὸ) 60-75%
β. Συνολικὸ κόστος ἐκπαιδεύσεως (μέ συνυπολογισμό καὶ τοῦ κόστους εὐκαιρίας τοῦ χρόνου τῶν σπουδαστῶν)
ἀρχικά κεφάλαια (ἱδρυση-κτίρια-ἐξοπλισμός) 10-15%
τρέχουσες δαπάνες (λειτουργία-προσωπικὸ) 20-25%
κόστος εὐκαιρίας χρόνου σπουδαστῶν 60-70%

2.6. Ἐχοντας ὑπ' ὄψιν τὴν παραπάνω ἀνάλυση καὶ τὶς πραγματικὲς συνθήκες καὶ προϋποθέσεις λειτουργίας ἐνὸς ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος εὐκολα μποροῦμε νά προβλέψουμε τὶς διαφορὲς κόστους ἀνάμεσα στὶς βαθμίδες ἐκπαιδεύσεως ἀλλὰ καὶ ἀνάμεσα στὶς κατευθύνσεις ἐκπαιδεύσεως. Ἔτσι γιὰ τὰ ἀρχικά κεφάλαια οἱ κύριοι παράγοντες διαφορισμοῦ τοῦ κόστους εἶναι τὸ μέγεθος τοῦ κτιρίου ἀνά σπουδαστικὴ θέση (σχέση 1:2 ἕως 1:4 ἀνάμεσα στὴν πρωτοβάθμια καὶ τὴν πανεπιστημιακὴ ἐκπαίδευση) καὶ ὁ ἐκπαιδευτικὸς ἐξοπλισμός (σχέση κόστους μέχρι 1:10 ἢ 1:15 ἀνάμεσα στὴ γενικὴ ἐκπαίδευση καὶ στὴν Τεχνικὴ Ἐκπαίδευση). Γιὰ τὶς τρέχουσες δαπάνες οἱ κυριότεροι παράγοντες διαφορισμοῦ τοῦ κόστους εἶναι ἡ σχέση διδακτικοῦ προσωπικοῦ πρὸς τοὺς σπουδαστές καὶ ἡ ἀμοιβὴ τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῶν διαφόρων βαθμίδων καὶ κατευθύνσεων. Τέλος ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ κόστους εὐκαιρίας τοῦ σπουδαστικοῦ χρόνου δίνει, ὅπως εἶναι φυσικὸ, πολὺ μεγάλη αὐξηση στὸ κόστος τῆς ἐκπαιδεύσεως πού ἀναφέρεται σὲ σπουδαστὲς παραγωγικῆς ἡλικίας (δεύτερος κύκλος μέσης ἐκπαιδεύσεως, τριτοβάθμια ἐκπαίδευση).

Αὐτοὶ οἱ παράγοντες ἔχουν σάν ἀποτέλεσμα ἡ δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση νά εἶναι 1,5 ἕως 5 φορές ἀκριβότερη ἀπὸ τὴν πρωτοβάθμια καὶ ἡ τριτοβάθμια ἐκπαίδευση νά εἶναι 3,5 ἕως

3. Ὁ ὁρος "συνολικός" δὲν χρησιμοποιεῖται μέ τὴν ἀπόλυτη ἐννοία του γιατί τότε θά σημαίνει ὅλες τὶς δαπάνες πού προκαλεῖ ἡ ἐκπαίδευση ἢ ἁπλῶς ὅλες τὶς δαπάνες πού προκύπτουν γιὰ τὸ σπουδαστὴ ἀπὸ τὴν ἰδιότητά του αὐτὴ (ἐξοδα μετακίνησης, εἰδικές στολές, γραφικὴ ὕλη). Βέβαια σὲ πολλές περιπτώσεις τέτοια ἐξοδα μπορεῖ νά περιλαμβάνονται στὰ στοιχεῖα πού θά χρησιμοποιήσουμε (μεταφορὰ μέ σχολικὸ λεωφορεῖο, χορήγηση γραφικῆς ὕλης ἀπὸ τὸ σχολεῖο) ἀλλὰ γενικά πρέπει νά ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας τὴ σχετικότητα τοῦ δροῦ.

4. Στὸ ἀρχικὸ κεφάλαιο μπορεῖ ἀκόμη νά ἐνταχθοῦν καὶ δαπάνες ἐκπαιδεύσεως διοικητικοῦ καὶ ἐκπαιδευτικοῦ προσωπικοῦ ἀπαραίτητου γιὰ τὴν ὁργάνωση, ξεκίνημα καὶ λειτουργία κάποιου νέου κλάδου ἢ συστήματος ἐκπαιδεύσεως. Ἀκόμη μποροῦν νά ἀναφερθοῦν ἐδῶ δαπάνες γιὰ τὴν ἐρευνα καὶ μελέτη πού χρειάζεται γιὰ τὴ σκοπιμότητα ἱδρύσεως ἐνὸς ἐκπαιδευτικοῦ ἰδρύματος ἢ ἐνὸς συστήματος ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Τέτοιες δαπάνες στὰ προγράμματα τῶν διεθνῶν ὁργανισμῶν ἢ τῶν διακρατικῶν σχέσεων καλύπτονται συνήθως κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο "Τεχνικὴ βοήθεια".

5. T. W. SCHULTZ: "Ἡ οἰκονομικὴ ἀξία τῆς ἐκπαιδεύσεως". Μετάφραση Γ. Φ. Κουτουσιμάρη. Ἐκδ. Παπαζήση - 1972. Ἐδῶ γίνεται μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες ἀναφορὲς στὸ κόστος εὐκαιρίας τοῦ χρόνου τῶν σπουδαστῶν καὶ παρουσιάζονται καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα τῶν μετρήσεων.

25 φορές ακριβότερη από την πρωτοβάθμια. Μ' αυτές τις σχέσεις θ' ασχοληθούμε και παρακάτω αλλά από τώρα μπορούμε να σημειώσουμε ότι οι μεγαλύτερες διαφορές υπάρχουν στις φτωχότερες χώρες όπου οι αμοιβές του διδακτικού προσωπικού (κυρίως άλλοδαπου) είναι πολύ υψηλότερες με τις (συγκριτικά με τις πλούσιες χώρες) πολύ χαμηλές αποδοχές των δασκάλων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

3. Η ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ

3.1. ΤΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

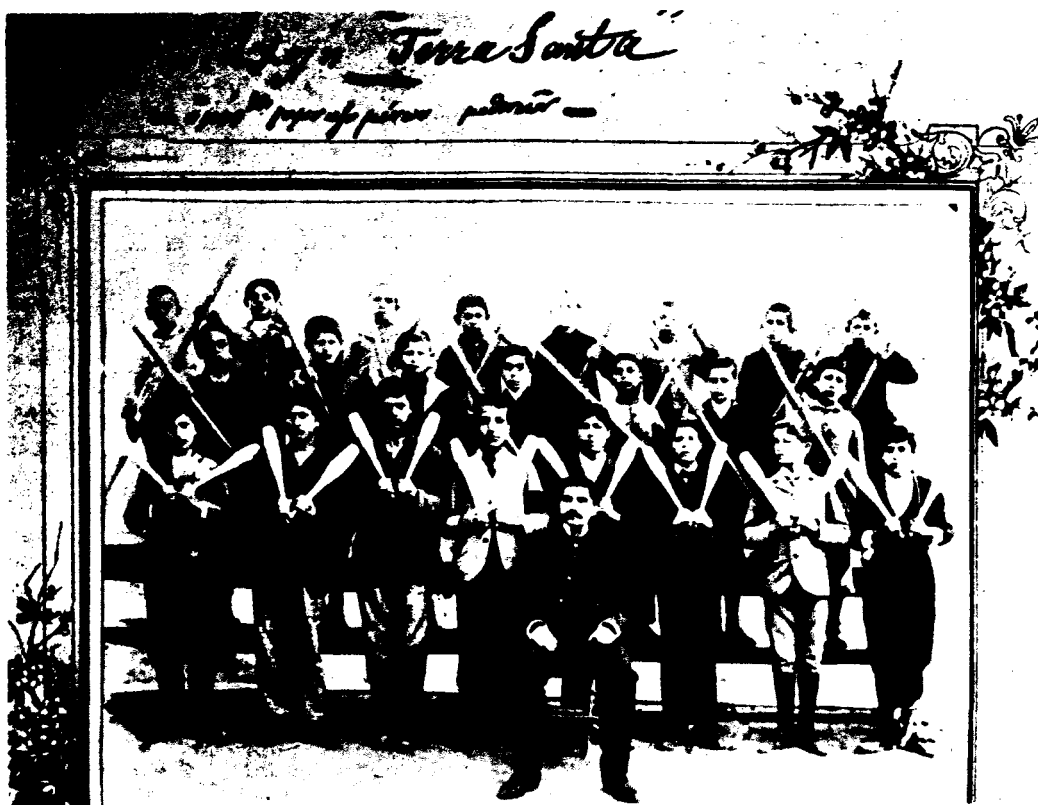
3.1.1. 'Η πιο συνηθισμένη και χρήσιμη μονάδα για να μετρήσουμε τη χρηματοδότηση ενός εκπαιδευτικού συστήματος είναι η ετήσια δαπάνη για κάθε γραμμένο σπουδαστή. Έννοούμε γραμμένο σπουδαστή εκείνο που με κύρια και πλήρη απασχόληση είναι ενταγμένος στο εκπαιδευτικό σύστημα. Αυτό για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση όπου η παρακολούθηση είναι νομικά αλλά και ουσιαστικά υποχρεωτική και συνεχής είναι περίπου ταυτόσημο με τον πραγματικό σπουδαστή. Για πολλές όμως περιπτώσεις όπου η παρακολούθηση δεν είναι ή δεν μπορεί πραγματικά να είναι συνεχής, ή όπου η εκπαίδευση είναι συνδυασμένη με δουλειά στην παραγωγή (κυρίως στην τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση) ή στις περιπτώσεις εκπαίδευσης ενηλίκων, χρειάζεται να γίνει αναγωγή του πραγματικού αριθμού των σπουδαστών σε ισοδύναμους σπου-

δαστές πλήρους απασχόλησης για να έχουμε συγκρίσιμα μεγέθη. Έτσι, με την επιφύλαξη αυτή, μπορούμε να πούμε πως η ετήσια δαπάνη για κάθε γραμμένο σπουδαστή είναι το πηλίκο της συνολικής δαπάνης διά του αριθμού των σπουδαστών. 'Η δαπάνη αυτή (όπως θα τη συναντήσουμε στα στοιχεία που ακολουθούν) είναι κρατική (γίνεται από δημόσιους ή άλλους μή ιδιωτικούς φορείς) ή κρατική και ιδιωτική μαζί (αναφέρονται δηλαδή στο συνολικό εκπαιδευτικό σύστημα που περιέχει κρατικά ή ήμικρατικά και ιδιωτικά σχολεία). 'Ακόμη οι δαπάνες αυτές είναι εκείνες που άμεσα καταβάλλονται για τη λειτουργία του συστήματος και συνήθως δεν περιέχουν έμμεσες επιβαρύνσεις (για τις οποίες κάναμε λόγο προηγούμενα) των σπουδαστών ούτε και το κόστος ευκαιρίας του χρόνου των σπουδαστών.

3.1.2. Τό ποσό που ξοδεύει μία χώρα για την εκπαίδευση εξαρτάται από τέσσερις βασικούς παράγοντες:

α. Τά ποσά που έχει στη διάθεση της να ξοδέψει και με τη μορφή δυνατοτήτων του κρατικού ή περιφερειακών προϋπολογισμών και με τη μορφή οίκογενειακών ή ατομικών διαθέσιμων για τό σκοπό αυτό. Για να δούμε τη σημασία του παράγοντα αυτού σε πολλές περιπτώσεις θα αναφερόμαστε σε ποσοστά της δαπάνης για εκπαίδευση σε σχέση με τό 'Ακαθάριστο 'Εθνικό Προϊόν κάθε χώρας ή ομάδας χωρών.

β. Τό κόστος της εκπαίδευσης. Έχουμε κιόλας δει πόσο διαφορετικό μπορεί να είναι τό κόστος για διάφορες συνθήκες ή κατευθύνσεις και βαθμίδες εκπαίδευσης.

γ. Ἡ ὁργανωτική δυνατότητα γιὰ ἀνάπτυξη ἐνὸς ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ ἐπομένως γιὰ δαπάνη στὴν ἐκπαίδευση. Ἐτοί, μποροῦμε νὰ δοῦμε πολλές περιπτώσεις ὅπου, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς διαθέσιμους πόρους ἢ τὴν προτεραιότητα πού δίνεται στὴν ἐκπαίδευση, ἡ δομὴ καὶ ἡ λειτουργία τοῦ μηχανισμοῦ ἀνάπτυξης καὶ ἐπέκτασης τοῦ συστήματος εἶναι ἀδύναμες νὰ χρηματοδοτήσουν μὲ γρήγορους ρυθμούς.

δ. Ἡ προτεραιότητα πού δίνει μιά χώρα στὴν ἐκπαίδευση σάν πολιτικό, κοινωνικό καὶ οἰκονομικό στόχο καὶ βέβαια ἡ σχέση της μὲ τοὺς ἄλλους στόχους (διατροφή, υγεία, στέγη ἀλλὰ καὶ "ἄμυνα").

Ἐτοί ἡ ἀξιολόγηση καὶ σύγκριση τῶν σχετικῶν στοιχείων προϋποθέτει ἀναφορὰ στοὺς παραπάνω παράγοντες καὶ στὴν

ἐνταση καὶ ἔκταση πού καθένας ἀπ' αὐτοὺς ἐπηρεάζει κάθε χώρα.

3.1.3. Παραθέτουμε τέσσερις βασικούς πίνακες γιὰ μελέτη (πίνακες 2, 3, 4 καὶ 5). Οἱ δύο ἀναφέρονται στὶς χώρες-μέλη τοῦ Ὄργανισμοῦ Οἰκονομικῆς Συνεργασίας καὶ Ἀναπτύξεως (ΟΟΣΑ) πού κατὰ τεκμήριο θεωροῦνται οἱ πῶ ἀναπτυγμένες ἀπὸ τίς καπιταλιστικές χώρες. Οἱ ἄλλες δύο ἀναφέρονται στὶς 35 πῶ φτωχές τοῦ κόσμου μὲ κατὰ κεφαλὴ Ἀκαθάριστο Ἐθνικὸ Προϊόν (ΑΕΠ) κάτω ἀπὸ 300 δολλάρια (στοιχεῖα τοῦ 1975).

3.2. Η ΑΝΑΛΥΣΗ

3.2.1. Τὸ ποσοστὸ τοῦ Α.Ε.Π. πού κάθε χώρα ξοδεύει γιὰ

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 2
Δαπάνες σέ ποσοστὸ ΑΕΠ καὶ ποσοστὸ σπουδαστῶν
σέ σχέση μὲ τίς ἀντίστοιχες ομάδες ἡλικιῶν
χώρες Ο.Ο.Σ.Α.

Α/Α Χ Ω Ρ Α	ΑΕΠ Κατὰ κεφ. (δολ. ΗΠΑ)	% ΑΕΠ γιὰ ἐκπαίδευση	ποσοστὸ σπουδαστῶν σέ σχέση μὲ τὴν ομάδα ἡλικιῶν		
			Πρωτοβάθμια	Δευτεροβάθμια	Τριτοβάθμια
1. Ἑλβετία	8.410	4,78	100	40	8,5
2. Σουηδία	8.150	5,00	100	68	15,8
3. ΗΠΑ	7.120	5,98	100	94	36,2
4. Καναδὰς	6.930	7,37	100	75	24,2
5. Δανία	6.810	6,94	100	74	19,2
6. Νορβηγία	6.760	7,08	100	79	14,9
7. Γερμανία Ο.Δ.	6.670	4,15	100	76	12,7
8. Βέλγιο	6.270	4,76	100	70	14,6
9. Λουξεμβούργο	6.020	2,75	100	55	1,7
10. Γαλλία	5.950	2,91	100	71	12,5
11. Ἰσλανδία	5.930	2,61	100	98	8,6
12. Ὄλλανδία	5.780	5,54	100	75	9,0
13. Αὐστραλία	5.700	5,20	100	65	13,0
14. Φινλανδία	5.420	5,55	100	83	11,5
15. Αὐστρία	4.870	5,78	100	74	11,0
16. Ἰαπωνία	4.450	2,91	100	67	15,2
17. Ν. Ζηλανδία	4.280	5,32	100	74	19,1
18. Βρετανία	3.780	5,34	100	73	11,0
19. Ἰταλία	2.810	5,35	100	63	15,1
20. Ἰσπανία	2.750	1,81	100	58	11,0
21. Ἱρλανδία	2.390	5,44	100	86	9,2
22. Ἑλλάδα	2.340	2,00	100	66	9,3
23. Πορτογαλία	1.570	3,55	100	50	6,3
M.O.		4,40	100	70	11,8

Στοιχεῖα τοῦ 1975

Πηγή: Ὁ πίνακας αὐτός καὶ οἱ ἐπόμενοι τρεῖς ἔχουν προκύψει ἀπὸ ἐπεξεργασία στοιχείων τοῦ Ο.Η.Ε. (Statistical Yearbook) καὶ τῆς Διεθνούς Τράπεζας.

τήν εκπαίδευση δέν φαίνεται νά ἔχει σχέση μέ τό πόσο πλούσια ἡ φτωχή εἶναι ἡ χώρα αὐτή. Καί ἐνῶ ἀπό πρώτη ἀποψη θά περιμένε κανεῖς οἱ φτωχότερες χώρες νά δίνουν μεγαλύτερα ποσοστά ἀπό τίς πλούσιες χώρες γιά νά μειώσουν κάπως τίς ἀπόλυτες διαφορές, στήν πραγματικότητα φαίνεται νά γίνεται τό ἀντίθετο: Οἱ πλουσιότερες χώρες δίνουν (κατά κανόνα)

πάνω ἀπό 4% τοῦ Ἐθνικοῦ Προϊόντος τους γιά τήν ἐκπαίδευση. Στίς φτωχότερες χώρες εἶναι συνηθισμένα τά ποσοστά 1, 2 καί 3%. Ἡ βασική λογική ἐξήγηση θά μπορούσε νά εἶναι ὅτι ἄλλες πιά ἄμεσες καί ἐπιτακτικές προτεραιότητες (διατροφή, υἱεία, στέγαση) ἀπορροφῶν τό μεγαλύτερο μέρος ἀπό τό (ἐλάχιστο ἄλλωστε) εἰσόδημα ἀφήνοντας μικρά περιθώρια γιά

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 3
Δαπάνες σέ ποσοστό ΑΕΠ καί ποσοστά σπουδαστῶν
σέ σχέση μέ τίς ἀντίστοιχες ομάδες ἡλικιῶν
ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΧΑΜΗΛΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ

Α/Α ΧΩΡΑ	ΑΕΠ Κατά κεφ. (Δολ. ΗΠΑ)	% ΑΕΠ γιά ἐκπαίδευση	ποσοστό σπουδαστῶν σέ σχέση μέ τήν ομάδα ἡλικιῶν		
			Πρωτοβάθμια	Δευτεροβάθμια	Τριτοβάθμια
1. Μπαγκλαντές	90	1,20	56	23,0	
2. Μαλί	90	3,38	23	3,7	0,1
3. Αἰθιοπία	100	2,40	15	4,9	0,3
4. Ρουάντα	100	3,64	49	1,7	0,2
5. Νεπάλ	110	0,73	11	5,2	1,2
6. Ἀνω Βόλτα	110	2,69	12	1,3	0,04
7. Σομαλία	110	1,89	15	2,0	0,3
8. Μαυριτανία	110				
9. Μπούρμα	110	3,11	65	30,6	2,0
10. Τσάντ	120	2,84	29	1,8	0,1
11. Μπενίν	130	5,92	36	5,9	0,2
12. Νίγηρ	130	1,91	12	1,2	0,1
13. Μαλάουϊ	130	2,52	53	2,3	0,4
14. Γουϊνέα	130				
15. Ζαῖρ	140	4,37	68	9,3	0,6
16. Ἰνδία	140	2,69	65	29,0	2,3
17. Ἀφγανιστάν	150	1,18	19	6,2	0,4
18. Λεσότο	160	5,20	94	9,3	0,6
19. Πακιστάν	160	2,80	31	17,0	3,3
20. Τανζανία	170	3,80	35	2,2	0,1
21. Μονζαβίκη	180				
22. Αἰτή	190	0,72	33	6,0	5,0
23. Σρί Λάνκα	190	4,90	66	59,2	0,8
24. Μαδαγασκάρη	200	4,82	65	10,0	0,7
25. Σιέρα Λεόνε	200	3,63	40	10,6	0,9
26. Ὑεμένη Βόρεια	200	4,00	15	2,0	0,1
27. Κέντρ. Ἀφρ. Δ.	220				
28. Ἰνδονησία	220	2,17	58	17,7	1,7
29. Κένυα	220	6,15	68	8,9	0,9
30. Ουγκάντα	230				
31. Ὑεμένη Νότια	250	3,58	78	19,0	0,6
32. Τόγκο	250	4,27	78	10,2	0,9
33. Αἴγυπτος	260	6,03	60	31,8	4,9
34. Σουδάν	270	5,05	29	7,5	0,7
35. Καμερούν	280	7,11	86	8,7	0,6

Στοιχεῖα 1975 καί παλιότερα.

τήν εκπαίδευση. Στην πραγματικότητα όμως οι δαπάνες για εξοπλισμό των πεινασμένων, άστεγων και άρρωστων ανθρώπων φαίνεται ότι συμφέρει σε πολλούς και για πολλούς λόγους να έχουν την πρώτη προτεραιότητα και να απορροφούν ένα σημαντικό μέρος του έθνικού εισοδήματος. Έτσι ενώ για τις χώρες αυτές ή κύρια αίτια περιορισμού των δαπανών εκπαιδεύσεως είναι ή έλλειψη πόρων, για τις πλούσιες χώρες οι δαπάνες αυτές έχουν καλύψει ουσιαστικά τα ποσοτικά μεγέθη και ή αύξησή τους συνδυάζεται είτε με τα προγράμματα ευρύτερων κοινωνικών παροχών είτε με προσπάθεια βελτίωσης της εκπαιδεύσεως που παρέχεται.

3.2.2. Στη μελέτη των πινάκων με τα απόλυτα ποσά δαπάνης ανά σπουδαστή (πίνακες 4 και 5) γενικά διακρίνουμε δύο σχέσεις. Εκείνη που αναφέρεται στις δαπάνες κατά σπουδαστή πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσεως και εκείνη που αναφέρεται στη δαπάνη κατά σπουδαστή τριτοβάθμιας εκπαίδευσεως. Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν φαίνεται καμιά διαφορά στην κατά σπουδαστή δαπάνη ανάμεσα στις πλούσιες και τις φτωχές χώρες. Έτσι μπορούμε να δούμε τό Νίγηρα, τό Ζαΐρ ή τό Άνω Βόλτα να ξοδεύουν τά ίδια (για κάθε

σπουδαστή) με τό Βέλγιο ή την Όλλανδία που έχουν 40 φορές μεγαλύτερο ανά κεφαλή Έθνικό Προϊόν: Γιατί τά Πανεπιστήμια στις πρώτες χώρες δεν διαφέρουν στη δομή και στη λειτουργία από εκείνα των αναπτυγμένων χωρών και γιατί το κύριο διδακτικό προσωπικό τους, στη μέγιστη πλειοψηφία τοι άλλοδαπό, κοστίζει περισσότερο από τό αντίστοιχο διδακτικό προσωπικό των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων.

Η σχέση είναι έντελώς διαφορετική στις άλλες δύο βαθμίδες και κυρίως στην πρωτοβάθμια. Έτσι για κάθε μαθητή στοιχειώδους εκπαίδευσεως οι πλούσιες χώρες ξοδεύουν 20-30 φορές περισσότερο από ό,τι οι φτωχές. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή σχέση είναι 5 έως 15 φορές. Η κύρια αίτια των διαφορών βρίσκεται στη μεγάλη διαφορά κόστους ανά σπουδαστή του διδακτικού προσωπικού στις δύο κατηγορίες χωρών. Ό πίνακας 6 δίνει αρκετά καθαρά τις διαφορές αυτές.

Έτσι ή αναλογία μαθητών ανά δάσκαλο (κατά μέσο όρο διπλάσια στις φτωχές χώρες απ' ό,τι στις πλούσιες) και ή άμοιβή του προσωπικού (δεκαπλάσια στις πλούσιες χώρες απ' ό,τι στις φτωχές) χαρακτηρίζουν και διαμορφώνουν βασικά και τις δαπάνες ανά σπουδαστή.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 4
Δαπάνες κατά σπουδαστή — ΧΩΡΕΣ Ο.Ο.Σ.Α.
(σε δολ. ΗΠΑ)

A/A X Ω P A	ΑΕΠ ανά κεφαλή	Δαπάνες Πρωτοβάθμια	ανά Δευτεροβάθμια	σπουδαστή Τριτοβάθμια
1. Έλβετία	8.410	1.514	3.953	7.905
2. Σουηδία	8.150	2.771	1.385	5.135
3. Η.Π.Α.	7.120	854	1.282	2.919
4. Καναδάς	6.930	1.386	1.455	5.018
5. Δανία	6.810	1.702	2.315	5.312
6. Νορβηγία	6.760	2.839	1.487	4.394
7. Γερμανία Ο.Δ.	6.670	1.067	1.201	5.336
8. Βέλγιο	6.270	752	2.069	3.010
9. Λουξεμβούργο	6.020	903	1.204	1.445
10. Γαλλία	5.950	535	952	2.201
11. Όλλανδία	5.930	474	652	1.007
12. Όλλανδία	5.780	1.040	1.503	4.682
13. Αυστραλία	5.700	741	1.026	6.498
14. Φινλανδία	5.420	1.734	976	2.656
15. Αυστρία	4.870	1.412	1.266	3.214
16. Ιαπωνία	4.450	623	623	934
17. Ν. Ζηλανδία	4.280	471	942	2.525
18. Βρετανία	3.780	491	1.021	5.708
19. Ιταλία	2.810	618	927	1.040
20. Ισπανία	2.750	192	247	852
21. Όλλανδία	2.390	263	597	1.816
22. Ελλάδα	2.340	234	211	936
23. Πορτογαλία	1.570	267	361	1.397

Στοιχεία 1975

Ο πρώτος διαφορισμός (στήν αναλογία μαθητών ανά δάσκαλο) είναι φανερό ότι έχει άμεση επίδραση στην ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται. Ο δεύτερος (ό σχετικός με τις άμοιβές προσωπικού) βέβαια πρωταρχικά μπορεί να αποδοθεί στη διαφορά επιπέδου ζωής, τιμών και οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης αλλά έχει και σχέση με τα προσόντα του

προσωπικού που χρησιμοποιείται σε κάθε χώρα. Έτσι ενώ στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. όλο και ευρύτερα καθιερώνεται το πανεπιστημιακό πτυχίο σαν βασικό προσόν για την άσκηση του επαγγέλματος του δασκάλου πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, στην Αφρική ή πιο σινηθισμένη εκπαίδευση που διαθέτουν οι δάσκαλοι είναι εκείνη του διετούς ή μονοετούς παιδαγωγικού

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 5
Δαπάνες κατά σπουδαστή - ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΧΑΜΗΛΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ
(σε δολ. ΗΠΑ)

Α/Α Χ Ω Ρ Α	ΑΕΠ Κατά κεφαλή	Δαπάνες ανά σπουδαστή		
		Πρωτοβάθμια	Δευτεροβάθμια	Τριτοβάθμια
1. Μπαγκλαντές	90			
2. Μαλί	90	34	215	1.228
3. Αίθιοπία	100	36	108	1.398
4. Ρουάντα	100	24	253	2.358
5. Νεπάλ	110	10	32	214
6. Άνω Βόλτα	110	101	302	3.663
7. Σομαλία	110	41	121	637
8. Μπουρούντι	110	41	624	470
9. Μπούρμα	110	9	37	297
10. Τσάντ	120	40	240	3.776
11. Μπενίν	130	70	260	2.289
12. Νίγηρ	130	64	377	2.956
13. Μαλάουϊ	130	13	235	1.820
14. Γουϊνέα	130			
15. Ζαΐρ	140	21	83	2.488
16. Ίνδία	140			
17. Αφγανιστάν	150	18	51	933
18. Λεσότο	160	19	133	3.190
19. Πακιστάν	160	16	56	494
20. Τανζανία	170	39	728	5.814
21. Μοζαμβίκη	180			
22. Αϊτή	190	11	36	61
23. Σρί Λάνκα	190	23	72	530
24. Μαδαγασκάρη	200	34	218	1.642
25. Σιέρα Λεόνε	200	30	128	2.698
26. Ύεμένη Βόρεια	200			
27. Κεντρ. Αφρ. Δ.	220			
28. Ίνδονησία	220	26	40	209
29. Κένυα	220	55	264	1.315
30. Ούγκάντα	230			
31. Ύεμένη Νότια	250			
32. Τόγκο	250	37	195	1.527
33. Αίγυπτος	260	49	138	484
34. Σουδάν	270	89	429	3.407
35. Καμερούν	280	36	747	5.020

Στοιχεία 1975 και παλαιότερα.

κώλειου, που μπορεί κανένας να το παρακολουθήσει μετά τον κατώτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (κάτι ανάλογο με το δικό μας Γυμνάσιο). Δηλαδή μετά τα 9 ή 10 χρόνια βασικής εκπαίδευσης οι δάσκαλοι στις αναπτυσσόμενες χώρες χρειάζονται 7-9 χρόνια ακόμη γενική (στά σχολεία μέσης εκπαίδευσης) και ειδική (στό Πανεπιστήμιο) εκπαίδευση ενώ στις αναπτυσσόμενες χώρες συνήθως 1-2 χρόνων παιδαγωγική και γενική επιμόρφωση στα κολέγια θεωρείται αρκετή για να μπουν άμεσα στην ύπηρεσία. Έτσι στο βαθμό που η ποιότητα του σχολείου είναι άμεση συνάρτηση του χρόνου προετοιμασίας του δασκάλου είναι φανερό η ανισότητα και η φορά αυτής της ανισότητας ανάμεσα στις δύο ομάδες χωρών. Έτσι η ανισότητα στις άμοιβες δασκάλων ενώ είναι μία κύρια αιτία της διαφοράς δαπανών ανά μαθητή είναι όμως και η ίδια μία απόδειξη της σοβαρής ποιοτικής ανομοιομορφίας ανάμεσα στα εκπαιδευτικά συστήματα των διαφόρων χωρών⁶. Την ανομοιομορφία αυτή στην ποιότητα (και την αποτελεσματικότητα στην εκπαίδευση) μπορούν ακόμη εύκολα να αποδείξουν στοιχεία που αναφέρονται στα ποσοστά των παιδιών που "μένουν" στην ίδια τάξη ή εκείνων που εγκαταλείπουν όριστικά το σχολείο μετά από ένα, δύο ή τρία χρόνια φοίτησης.

4. ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

4.1. Η ΑΥΞΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΣΟΤΙΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ

Πρωταρχικός στόχος των αναπτυσσόμενων χωρών είναι η ποσοτική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού τους συστήματος. Σ' αυτή τους την προσπάθεια έχουν κάνει σημαντικά βήματα τα τελευταία χρόνια (πίνακας 7).

Πραγματικά τα τελευταία 15 χρόνια στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση αυξήθηκε κατά 74% ο δείκτης έγγραφων (που σέ απόλυτους αριθμούς, με την αύξηση του πληθυσμού σημαίνει υπερδιπλασιασμό του αριθμού των παιδιών που πάνε σχολείο) και τριπλασιάστηκε ο δείκτης έγγραφων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (τετραπλασιασμός, σέ απόλυτα μεγέθη, του αριθμού των παιδιών που πάνε σχολείο). Παρ' όλα αυτά οι δείκτες αυτοί παραμένουν σημαντικά χαμηλοί για τις φτωχές χώρες σέ σχέση με τις πλούσιες χώρες. 'Αν σ' αυτούς προσθέσουμε και τους δείκτες για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, που για τις φτωχές χώρες είναι κάτω από 1,5% ενώ για τις πλούσιες ξεπερνούν το 12%, καταλαβαίνουμε άμεσα ότι οι πρώτες έχουν πολύ μακρύ δρόμο να διανύσουν για να μπορέσουν να πλησιάσουν, ποσοτικά τουλάχιστον, τις άλλες.

4.2. ΑΥΞΗΣΗ ΤΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ

Θά εξετάσουμε τις δυνατότητες που έχουν οι διάφορες χώρες από άποψη όριων χρηματοδότησης. Και πρώτα ως προς το τμήμα του Α.Ε.Π. που κάθε χώρα μπορεί να διαθέσει για την εκπαίδευση. Κανόνας για το ποσοστό αυτό δέν βγαίνει από τη μελέτη των στοιχείων. Έκείνο που διαφαίνεται όμως είναι ότι οι φτωχότερες χώρες ξοδεύουν μικρότερο ποσοστό του ΑΕΠ για την εκπαίδευση απ' ό,τι οι πλούσιες χώρες. Και με τις συνθήκες (πολιτικές οικονομικές και κοινωνικές) που υπάρχουν σήμερα δέν πρέπει να περιμένουμε ότι το ποσοστό αυτό

μπορεί να ξεπεράσει το 7%⁸. Αυτό σημαίνει ότι όλες οι φτωχές χώρες θά πρέπει να αυξάνουν τις δαπάνες για εκπαίδευση με ταχύτερο ρυθμό από την αύξηση του Α.Ε.Π. Αυτό έχει κιόλας γίνει για τις πλούσιες χώρες. Ένδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι στις ΗΠΑ ανάμεσα στο 1930 και 1956 οι ανά σπουδαστή πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δαπάνες αυξήθηκαν 1,6 φορές περισσότερο απ' ό,τι το Α.Ε.Π., οι ανά σπουδαστή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δαπάνες αυξήθηκαν 1,9 φορές περισσότερο από την αύξηση του Α.Ε.Π. ενώ για την τριτοβάθμια εκπαίδευση ο ίδιος συντελεστής ήταν 1,7⁹.

Για τις ανά σπουδαστή δαπάνες θά υποθέσουμε ότι παραμένουν οι ίδιες, κατά μέσο όρο, με εκείνες που οι φτωχές χώρες ξοδεύουν τώρα αφού αναφερόμαστε μόνο στην ποσοτική ανάπτυξη και όχι στην ποιοτική (που είναι άμεση εξάρτηση της αύξησης των δαπανών). Αυτό σημαίνει ότι θά έχουμε για κάθε σπουδαστή πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δαπάνη 40 δολ., για κάθε σπουδαστή δευτεροβάθμιας δαπάνη 300 δολ. και για κάθε σπουδαστή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δαπάνη 5.000 δολ.

4.3. ΠΡΩΤΟ ΒΗΜΑ: ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Με αυτές τις προϋποθέσεις και έχοντας υπ' όψη ότι τα σημερινά δημογραφικά στοιχεία δείχνουν ότι η κάθε ομάδα ηλικιών 6-11, 12-17 και 18-23 αποτελούν το 17% του πληθυσμού των φτωχών χωρών (ενώ για τις πλούσιες χώρες το αντίστοιχο ποσοστό είναι 10%) μπορούμε να υπολογίσουμε τα ποσά που θά έπρεπε να ξοδεύουν οι φτωχές χώρες για να φτάσουν -ποσοτικά- το επίπεδο εκπαιδευτικής ανάπτυξης της Πορτογαλίας¹⁰, που (με εξαίρεση την Τουρκία) είναι η χειρότερη από την άποψη αυτή στον Ο.Ο.Σ.Α. (βλέπε και πίνακα 2).

Έτσι έχουμε

Για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση $0,17 \times 40 = 6,8$ δολ.
Για την δευτεροβάθμια εκπαίδευση $0,50 \times 0,17 \times 300 = 25,5$ δολ.

6. Μία άλλη πλευρά ποιοτικής ανισότητας που φαίνεται από τον ίδιο αυτό πίνακα (άρ. 6) είναι εκείνη που αναφέρεται στις άλλες δαπάνες εκτός από τις άμοιβες του διδακτικού προσωπικού. Έτσι παρά το γεγονός ότι δέν μπορούμε να αντιστοιχίσουμε έντελώς τις δύο τελευταίες στήλες είναι φανερό ότι οι δαπάνες για διοικητική, έρευνητική και ύλικοτεχνική ύποδομή της εκπαίδευσης είναι συντριπτικά μεγαλύτερη στις πλούσιες χώρες από την αντίστοιχη δαπάνη στις φτωχές.

8. 'Αντίθετα για εξοπλισμούς ή για την άμυνα, όπως λέγεται, όσο και φτωχές να είναι οι χώρες ξοδεύουν πάνω από 10% του Α.Ε.Π. Μπορεί να μίν είναι τυχαίο το γεγονός ότι στους τελευταίους πολέμους στην 'Αφρική πήραν μέρος μόνο χώρες που βρίσκονται στον πίνακα των φτωχών και μάλιστα στις τελευταίες θέσεις αυτού του πίνακα (Αίθιοπία, Σομαλία, Ζαίρ, Τανζανία).

9. T. W. SCHULTZ: "Οικονομική αξία της εκπαίδευσης". Μετάφραση Γ. Κουτσουμάρη, Έκδόσεις Παπαζήσης.

10. Δείκτης έγγραφων: πρωτοβάθμια 100%
δευτεροβάθμια 50%
τριτοβάθμια 6,3%

Για την τριτοβάθμια εκπαίδευση $0,063 \times 0,17 \times 5000 = 53,5$ δολ.
Σύνολο 85,8 δολ.

Γυρίζοντας στην υπόθεση μας ότι αυτό τό ποσό πρέπει να μην είναι μεγαλύτερο από τό 7% του ΑΕΠ καταλήγουμε ότι μόνο χώρες με κατά κεφαλή ΑΕΠ 1.225 δολ. τό χρόνο μπορούν να φτάσουν τά επίπεδα εκπαιδευτικής ανάπτυξης πού προαναφέραμε. Ή άλλιώς με τό σημερινό ρυθμό αύξησης του ανά κεφαλή Α.Ε.Π. στίς φτωχές χώρες (2% τό χρόνο) θά χρεια-

στούν κατά μέσο όρο 107 χρόνια για να έχουν οί χώρες αυτές να χρηματοδοτήσουν την εκπαίδευση τους ώστε ποσοτικά να έχει φτάσει τό επίπεδο πού σήμερα βρίσκεται ή Πορτογαλία.

4.4. ΔΕΥΤΕΡΟ ΒΗΜΑ: ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Θά συνεχίσουμε τούς παραδόξους αυτούς λογαριασμούς (καλύτερα: τούς λογαριασμούς πού οδηγούν σέ αναπάντεχα

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 6
Μέσες άμοιβές δασκάλων πρωτοβάθμιας εκπαιδύσεως καί κόστος εκπαιδευτικού προσωπικού ανά μαθητή. (Σέ δολ. ΗΠΑ)

Χώρ α	Μέση ετήσια άμοιβή δασκάλων	Αναλογία μαθητών ανά δάσκ.	Κόστος έκτ. προσωπικού ανά μαθητή	Συνολική δαπάνη ανά μαθητή
Σομαλία	1.100	35	31	41
Άνω Βόλτα	1.980	46	43	101
Τσάντ	1.800	65	28	40
Ζαίρ	840	40	21	21
Κένια	1.320	34	39	55
Έλλάδα	5.200	31	168	234
Καναδάς	13.960	24	582	1.386
Νορβηγία	12.890	20	644	2.839

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 7
Ποσοστό παιδιών στά σχολεία σέ σχέση με την αντίστοιχη ομάδα ηλικιών (δείκτης έγγραφων)

ΟΜΑΔΑ ΧΩΡΩΝ	1960		1970		ΠΡΟΣΦΑΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ (1975-1977)	
	Πρωτοβάθμια	Δευτεροβάθμια	Πρωτοβάθμια	Δευτεροβάθμια	Πρωτοβάθμια	Δευτεροβάθμια
Αναλογία με τό κατά κεφαλή ΑΕΠ σέ δολ. Η.Π.Α.						
Χαμηλό εισόδημα (μέχρι 280)	37,4	4,8	48,4	10,3	59,0	13,9
Κατώτερο μέσο εισόδημα (280-550)	60,7	4,8	74,0	12,7	92,7	22,6
Ένδιάμεσο μέσο εισόδημα (550-1130)	77,8	14,5	95,2	26,7	99,9	29,4
Ανώτερο μέσο εισόδημα (1130-2500)	94,6	22,7	97,9	36,6	95,7	46,7
Υψηλό εισόδημα (2500 καί πάνω)	104,47	18,1	120,1	40,1	107,6	46,2
Πετρελαιοπαραγωγές χώρες	18,1	3,1	47,1	12,4	51,8	15,0
Βιομηχανικές χώρες	106,7	59,5	104,1	79,0	103,5	79,8
(ΕΛΛΑΔΑ)	100,0	29,5	100,0	48,5	100,0	58,1)

7. Ποσοστά πάνω από 100% παρουσιάζονται στίς περιπτώσεις πού τά γραμμένα στό σχολείο παιδιά είναι περισσότερα από έκείνα της αντίστοιχης ηλικίας, γιατί περιλαμβάνουν καί παιδιά μεγαλύτερων ηλικιών πού "έμειναν" μία, δύο ή καί τρείς φορές στίς ίδιες τάξεις

αποτελέσματα) κάνοντας τώρα την υπόθεση ότι και ποιοτικά πρέπει να αναπτυχθεί ή εκπαίδευση των φτωχών χωρών και ποσοτικά να φτάσει το μέσο όρο των χωρών του Ο.Ο.Σ.Α.¹¹ Στην περίπτωση αυτή η ανά σπουδαστή πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δαπάνη θα πρέπει να μην διαφέρει με τη δαπάνη για τους σπουδαστές της δευτεροβάθμιας (αφού θα ζητάμε και από τους δασκάλους της πρώτης να έχουν περίπου τα ίδια ακαδημαϊκά προσόντα με τους δασκάλους της δευτεροβάθμιας).

Έτσι με τους υπολογισμούς που κάναμε έχουμε τώρα:

Για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση $0,17 \times 300 = 51$ δολ.

Για τη δευτεροβάθμ. εκπαίδευση $0,70 \times (0,17 \times 300) = 35,7$ δολ.

Για την τριτοβάθμια εκπαίδευση $0,118 \times (0,17 \times 5000) = 100,3$ δολ.

Σύνολο 187,0 δολ.

που σημαίνει ότι το κατά κεφαλή Α.Ε.Π. θα πρέπει να είναι 2.671 δολ. Είναι πιά χωρίς νόημα να αποδείξουμε ότι ούτε στον επόμενο αιώνα θα φτάσουν όλες οι χώρες το σημερινό εκπαιδευτικό επίπεδο των πλούσιων χωρών.

Αν τώρα σε όλους τους υπολογισμούς που κάναμε βάλουμε και το κόστος ευκαιρίας του χρόνου των σπουδαστών τότε τα αποτελέσματα θα είναι ακόμη δυσμενέστερα για τις προοπτικές εκπαιδευτικής ανάπτυξης των αναπτυσσόμενων χωρών. Δεν θα χρειαστεί όμως να αναλωθούμε σε τέτοιους υπολογισμούς αφού τα μέχρι τώρα στοιχεία που έχουν προκύψει μάζ είναι περισσότερο από αρκετά για να βγάλουμε τα συμπεράσματά μας.¹²

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1. Προσπαθήσαμε χρησιμοποιώντας σαν παράμετρο τη χρηματοδότηση της εκπαίδευσης, να αποδείξουμε με απλούς συλλογισμούς αυτό που ομολογείται προφορικά σε πολλές δεξιότητες διεθνών οργανισμών και που μισολέγεται στις επίσημες συνεδριάσεις τους: ότι δηλαδή πρακτικά και ουσιαστικά ποτέ δεν θα φτάσει η ανθρωπότητα στο επίπεδο εκπαιδευτικής ανάπτυξης που βρίσκονται σήμερα οι πλούσιες χώρες αν κάτι δεν αλλάξει ριζικά και στον τρόπο που αντιμετωπίζεται το εκπαιδευτικό πρόβλημα και στον τρόπο που εργάζονται και συνεργάζονται οι διάφορες χώρες για τη λύση του.

Πραγματικά ακόμη και οι επίσημες προβλέψεις είναι απογοητευτικές. Έτσι προβλέπεται ότι στις αναπτυσσόμενες χώρες τα παιδιά ηλικίας 5-14 χρόνων που δεν πάνε σχολείο θα

11. Δείκτης εγγραφών: πρωτοβάθμια 100%
δευτεροβάθμια 70%
τριτοβάθμια 11,8%

12. Όλα τα στοιχεία των πινάκων και οι υπολογισμοί που γίνονται είναι με βάση δολ. ΗΠΑ ισοτιμίας έτους 1975 ή 1976. Έτσι είτε σε προηγούμενα χρόνια αναφερόμαστε είτε σε μελλοντικά τα χρηματικά μεγέθη σ' όλο το άρθρο είναι συγκρίσιμα ή περίπου συγκρίσιμα μεταξύ τους.

αυξηθούν από 269 εκατομμύρια το 1970 σε 375 εκατομμύρια το 1985 ενώ οι αναλφάβητοι (όλων των ηλικιών) στις ίδιες χώρες αυξήθηκαν από 701 εκατομμύρια το 1960 σε 756 εκατομμύρια το 1970¹³. "Αν τώρα στην αδυναμία χρηματοδότησης προσθέσουμε και την έλλειψη των άλλων προϋποθέσεων για την εκπαίδευση (διοικητικές και οργανωτικές δομές για τη λειτουργία ενός εκπαιδευτικού συστήματος, τεχνολογική υποδομή για ίδρυση, οργάνωση και εξασφάλιση της υλικοτεχνικής υποδομής του) το πιο πάνω βασικό συμπέρασμα θα πρέπει να αποτελέσει όχι μόνο την κοινή συνείδηση αλλά και την κύρια βάση για την άσκηση πολιτικής πάνω στο παγκόσμιο εκπαιδευτικό πρόβλημα.

5.2. Οι διάφορες προτάσεις που έχουν γίνει¹⁴ και οι αντίστοιχες σχετικές εφαρμογές¹⁵ χωρίζονται σε δύο βασικές κατηγορίες:

5.2.1. Αύξηση της χρηματοδότησης με άνευρεση άλλων πηγών (τοπικών, ειδικών φόρων κ.λ.π.) "Αλλά είδαμε ότι (με τις σημερινές τουλάχιστον συνθήκες) η αύξηση αυτή έχει κάποιο όριο και με όποιο όνομα ειπωθούν ή μέθοδο βρεθούν τα ποσά αυτά από το Α.Ε.Π. της υπ' όψη χώρας θα αφαιρεθούν. Και το ποσοστό που μπορούν να φτάσουν είναι πεπερασμένο. Έτσι δεν μένει παρά η άνευρεση πηγών χρηματοδότησης έξω από τις υπ' όψη χώρες, επομένως πηγών που βρίσκονται σε πλούσιες χώρες. Αυτές οι τελευταίες είχαν αποφασίσει να δίνουν το 1% από το Α.Ε.Π. κάθε χρόνο για την εκπαιδευτική ανάπτυξη των φτωχών χωρών. Δέκα και περισσότερα χρόνια μετά την απόφασή τους αυτή μόνο δυο ή τρεις χώρες πλησίασαν κάποιες χρονιές το ποσοστό αυτό. Οι άλλες έμειναν πολύ πίσω. Έτσι το πρόβλημα παραμένει: οι φτωχές χώρες δεν έχουν, οι πλούσιες είναι απρόθυμες να δώσουν.

5.2.2. "Αποκόλληση από το κλασικό σύστημα "δάσκαλος - αίθουσα διδασκαλίας - ηλικιακές τάξεις παιδιών" και υιοθέτηση άλλων περισσότερο ευέλικτων, φτηνών και αποδοτικών μεθόδων για να διδάχονται οι άνθρωποι γραφή και ανάγνωση και αριθμητική. Τέτοια συστήματα έχουν εφαρμοστεί αρκετά και έμπειριές υπάρχουν χωρίς όμως να δίνουν ακόμη πολλά θετικά αποτελέσματα δραστηκής μείωσης της μονάδας κόστους. Στις περισσότερες περιπτώσεις αυτές οι μέθοδοι και τα προγράμματα στην αρχική τους τουλάχιστο εφαρμογή προϋποθέτουν άλλοδαπό προσωπικό που αυξάνει το κόστος τους. Πάντως είναι ενδιαφέροντικό ότι σε αρκετές χώρες ο συνδυασμός μονάδας (άγροτικής ή βιοτεχνικής) παραγωγής και σχολείου καθιερώνεται και αποδίδει και θα είναι ενδιαφέρον να δούμε τα αποτελέσματα της λειτουργίας του σε κάποιο χρονικό διάστημα.

5.3. Έτσι το κόστος της εκπαίδευσης και η χρηματοδότηση της παραμένει το κεντρικό πρόβλημα. Όλες οι προσπάθειες, με καλές ή άλλες προθέσεις, κι αν ακόμη λυθούν όλα τα άλλα θέματα (οργανωτικά, πολιτικών ή οικονομικών επιρροών, τεχνικά) θα σκοντάρουν στην αναζήτηση των χρηματικών πόρων για την πραγματοποίηση των διαφόρων προγραμμάτων. Κι όμως με την απλή αριθμητική που χρησιμοποιήσαμε ως τώρα τα πράγματα φαίνονται εύκολα. "Αν οι πλούσιες βιομηχανικές χώρες αποφάσιζαν (όπως το έχουν ξανακάνει χωρίς να το εφαρμόσουν) πραγματικά να δώσουν το 1% κάθε χρόνο από το εθνικό τους εισόδημα (που είναι σήμερα 4.200 δισεκατομμύ-

ρια δολ.) τότε για το καθένα από τα 330 εκατομμύρια παιδιά 5-14 χρόνων, που βρίσκονται σήμερα (1975) έξω από το σχολείο θα αναλογούσαν 135 δολάρια το χρόνο, ποσό τετραπλάσιο από εκείνο που ξοδεύουν οι φτωχές χώρες για κάθε μαθητή πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. "Ο απλός αυτός υπολογισμός (που βέβαια θα ήταν αφελής και απλοϊκός αν ισχυριζόμαστε ότι μπορεί να λειτουργήσει από τη μία μέρα στην άλλη ή να φέρει αποτελέσματα από τη μία χρονιά στην άλλη) μπορεί να αποτελέσει την εκκίνηση μιάς πραγματικής και εilikρινούς προσπάθειας για την εκπαιδευτική ανάπτυξη σε παγκόσμια κλίμακα. Οι οικονομολόγοι ως βρούν κίνητρα και τις ευεργετικές επιπτώσεις που θα έχουν στις οικονομίες των πλούσιων χωρών ή κινητοποίηση ενός μεγάλου διοικητικού, τεχνικού και εκπαιδευτικού ανθρώπινου δυναμικού σε τόσο μεγάλη κλίμακα καθώς και η χρησιμοποίηση τόσων κεφαλαίων για τη ζήτηση υλικών και βιομηχανικών προϊόντων για τη δημιουργία της υλικοτεχνικής υποδομής των καινούργιων σχεδίων. Οι κοινωνιολόγοι και οι εκπαιδευτικοί ως αναζητήσουν και ως πειραματιστούν σε νέα σχήματα μετάδοσης γνώσεων και μεθοδολογίας γνώσεων έξω από τα παραδοσιακά και ακριβά σχήματα. Οι πολιτικοί και οι γραφειοκράτες ως βρούν τους τρόπους και την οργάνωση για την χωρίς δεσμεύσεις και έπηρεασμούς βοήθεια.

"Αν αντί να στέλνει κανείς τροφή για να χορτάσει τους πεινασμένους είναι χρησιμότερο να τους μάθει να βρίσκουν τροφή. "Αν αντί να στέλνει κανείς γιατρούς και φάρμακα στους άρρωστους είναι καλύτερα να μαθαίνει στους ανθρώπους να προστατεύουν οι ίδιοι την υγεία τους. "Αν όλοι οι λαοί, πλούσιοι και φτωχοί καταλάβουν καλά ότι η εκπαίδευση και η μόρφωση είναι όχι μονάχα ανθρωπιστικό καθήκον αλλά ότι δίνουν την κοινή γλώσσα για συνεννόηση και κατανόηση. "Αν τέλος, κοντά σ' όλα αυτά τα λίγο-πολύ ρομαντικά καταλαβαίνουμε καλά όλοι ότι είναι συμφέρον για την ίδια την επιβίωσή μας να έχουμε να συναλλάσσουμε οικονομικά και πολιτικά με ανθρώπους και λαούς που θα έχουν ένα κοινό με μας εργαλείο σκέψης και βούλησης. Τότε δεν θα είναι δύσκολο (και έχουν συνταχθεί γι' αυτό από τις ενδιαφερόμενες κυβερνήσεις μυστικά σχέδια) οι βιομηχανικές εξοπλισμών να γίνουν εργοστάσια εξοπλισμών για εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι στρατιωτικοί "σύμβουλοι" να γίνουν έμπειρογνώμονες για εκπαίδευση.

13. Διεθνής Τράπεζα: Education, Sector working paper. December 1974.

14. Edgar Faure Committee: "Learning to Be", Unesco, 1972

15. Manzoor Ahmed, Philip H. Coombs: EDUCATION FOR RURAL DEVELOPMENT, Praeger Publishers, New York.